

СТУБОВИ БАШТИНЕ

PILLARS OF HERITAGE

Гласник Завода за заштиту споменика културе Ниш * Број 2. Ниш 2016.

Гласник
Завода за заштиту
споменика културе
Ниш

Број 2, Ниш 2016.

*The Journal
of the Institute
for Cultural Heritage
Preservation
Niš*

Volume 2, Niš 2016.

Издавач Завод за заштиту споменика културе
Ниш
Publisher Institute for Cultural Heritage
Preservation Niš

Главни одговорни уредник Елена Васић Петровић, директор
Editor in Chief Elena Vasić Petrović, Director

Уредник др Ана Момчиловић Петронијевић
Editor PhD Ana Momčilović Petronijević

Редакција др Ана Момчиловић Петронијевић,
Универзитет у Нишу, Србија
др Чедомир Васић, Ниш, Србија
др Миомир Васов,
Универзитет у Нишу, Србија
др Адриана Љубенова,
Универзитет у Пловдиву, Бугарска
др Ен Ханел Чен,
Универзитет Браун, САД
др Тајана Плеше,
Хрватски конзерваторски завод,
Загреб, Хрватска
мр Миодраг Анђелковић, Ниш, Србија
Тони Чершков,
Завод за заштиту споменика културе
Ниш, Србија
Ивана Цветковић,
Завод за заштиту споменика културе
Ниш, Србија
Мица Ђенић, Ниш, Србија

Editorial board PhD Ana Momilović Petronijević,
University of Niš, Serbia
PhD Čedomir Vasić, Niš, Serbia
PhD Miomir Vasov,
University of Niš, Serbia
PhD Adriana Lubenova,
University of Plovdiv, Bulgaria
PhD Anne Hunnell Chen,
Brown University, USA
PhD Tajana Pleše,
Croatian Conservation Institute, Croatia
MSc Miodrag Anđelković, Niš, Serbia
Toni Čerškov, Institute for Cultural
heritage Preservation Niš, Serbia
Ivana Cvetković, Institute for Cultural
heritage Preservation Niš, Serbia
Mica Đenić, Niš, Serbia

Прва европска награда за Србију / The First European Award for Serbia

5 ГОВОР СНЕШКЕ КВАДВЛИХ-МИХАИЛОВИЋ, ГЕНЕРАЛНОГ СЕКРЕТАРА ЕВРОПЕ НОСТРЕ, НА ЛОКАЛНОЈ ЦЕРЕМОНИЈИ ЗА СТУДИЈУ ЗАШТИТЕ СЕЛА ГОСТУША У ОПШТИНИ ПИРОТ, ДОБИТНИКА ГРАН-ПРИ НАГРАДЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ПРИЗНАЊА ЕВРОПЕ НОСТРЕ 2016
7 SPEECH BY SNEŠKA QUAEDVLIH-MIHAILOVIĆ, SECRETARY GENERAL OF EUROPA NOSTRA, AT THE LOCAL AWARD CEREMONY FOR THE CONSERVATION STUDY OF VILLAGE GOSTUŠA IN PIROT DISTRICT, THE WINNER OF THE GRAND-PRIX AWARD OF EUROPEAN UNION AND EUROPA NOSTRA AWARD 2016
9 Елена Васић-Петровић, СТУДИЈА ЗАШТИТЕ СЕЛА ГОСТУША У ОПШТИНИ ПИРОТ- ДОБИТНИК ГРАН-ПРИ НАГРАДЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ПРИЗНАЊА ЕВРОПЕ НОСТРЕ 2016 / Elena Vasić-Petrović, CONSERVATION STUDY OF VILLAGE GOSTUŠA IN PIROT DISTRICT - THE WINNER OF THE GRAND-PRIX AWARD OF EUROPEAN UNION AND EUROPA NOSTRA AWARD 2016

Истраживања / Research

17 Милена Милошевић-Мицић, О ХРАМУ РОЂЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У СЕЛУ ГАБРОВНИЦА КОД КЊАЖЕВЦА / Milena Milošević-Micić, ABOUT THE CHURCH OF THE NATIVITY OF BLESSED VIRGIN MARY IN VILLAGE GABROVNICA NEAR KNJAŽEVAC
23 Сашка Велкова, Мила Панајотовић, Ивана Цветковић, Тони Чершков, КУПАТИЛО У ЈЕВРЕЈСКОЈ МАХАЛИ У ПИРОТУ / Saška Velkova, Mila Panajotović, Ivana Cvetković, Toni Čerškov, THE BATH IN JEWISH QUARTER IN PIROT
29 Ана Момчиловић-Петронијевић, Ивана Цветковић, ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ВОДЕНИЦА У ДОЊЕМ ДУШНИКУ У ОПШТИНИ ГАЏИН ХАН / Ivana Cvetković, Ana Momčilović Petronijević, CONTRIBUTION TO THE STUDY OF WATER MILLS IN DONJI DUŠNIK IN THE MUNICIPALITY OF GADŽIN HAN

Конзервација, рестаурација и ревитализација / Conservation, Restoration and Revitalisation

37 Ивана Цветковић, СТУДИЈА ЗАШТИТЕ АРХЕОЛОШКОГ НАЛАЗИШТА РАВНА – ТИМАСУМ МИНУС У ОПШТИНИ КЊАЖЕВАЦ / Ivana Cvetković, CONSERVATION STUDY OF ARCHEOLOGICAL SITE RAVNA - TIMACUM MINUS, KNJAŽEVAC DISTRICT
46 Елена Васић Петровић, НИШКА ТВРЂАВА – ПРЕДЛОГ ЗА РЕВИТАЛИЗАЦИЈУ И УРЕЂЕЊЕ / Elena Vasić Petrović, THE FORTRESS OF NIŠ - A PROPOSITON FOR REVITALISATION AND ORGANIZATION

Прикази / Reviews

65 Мирјана Ротер-Благојевић, Марко Николић, Стефан Николић, ПРЕДЛОГ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ И РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ ПРОКУПАЧКЕ ТВРЂАВЕ / Mirjana Roter-Bлагоjević, Marko Nikolić, Stefan Nikolić, A PROPOSITON FOR PRESENTATION AND REVITALISATION OF THE FORTRESS OF PROKUPLJE
70 Горан Радосављевић, МУЗЕЈСКА ЗГРАДА НА МЕДИЈАНИ – ПРИМЕР ЕНТУЗИЈАЗМА И ДРУШТВЕНЕ ОДГОВОРНОСТИ / Goran Radosavljević, THE MUSEUM BUILDING AT MEDIANA - AN EXAMPLE OF ENTHUSIASM AND SOCIAL RESPONSIBILITY
75 Никола Станковић, КОКСАРА “ХАНСА” - ОД ИНДУСТРИЈСКОГ ГИГАНТА ДО МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОГ КОМПЛЕКСА / Nikola Stanković, “HANSA COKING PLANT” - FROM INDUSTRIAL GIANT TO MULTIFUNCTIONAL COMPLEX
79 Мирко Станимировић, ПРОЈЕКАТ “ХРАМОВИ О ХРАМОВИМА” / Mirko Stanimirović, “TEMPLES ABOUT TEMPLES” PROJECT

Извештаји / Reports

85 Гордана Јеремић, Владимир П. Петровић, ГРАЂЕВИНА СА ОКТОГОНОМ У ГРАДСКОМ ПОЉУ, НИШ – ИЗВЕШТАЈ О АРХЕОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА У 2016. ГОДИНИ / Gordana Jeremić, Vladimir P.Petrović, BUILDING WITH THE OCTAGON IN THE “CITY FIELD”, NIŠ - A REPORT ON ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN 2016
87 Александра Манић, ПИРОТСКА ТВРЂАВА-ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТИ, ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА И РЕАЛИЗАЦИЈА / Aleksandra Manić, THE FORTRESS OF PIROT-PLANNING, PROJECTS AND REALISATION
88 Јулка Кузмановић-Цветковић, НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ГРОБЉА, ДОКУМЕНТАЦИЈА И ПРИПРЕМА ЗА ПРЕЗЕНТАЦИЈУ-ЦРКВА СВ.МИНЕ У ШТАВИ, ОПШТИНА КУРШУМЛИЈА / Julka Kuzmanović Cvetković, GRAVESTONES OF THE MEDIEVAL CEMETERY, DOCUMENTATION AND PREPARATION FOR PRESENTATION -SV.MINA CHURCH IN ŠTAVA, KURŠUMLIJA MUNICIPALITY
89 Александар Вукојевић, САНАЦИЈА И РЕСТАУРАЦИЈА СПОМЕН-КОСТУРНИЦЕ У РОВУ НИШКЕ ТВРЂАВЕ, ПОСВЕЋЕНЕ ТОПЛИЧКОМ УСТАНКУ / Aleksandar Vukojević, REPAIR AND RESTORATION WORKS ON MEMORIAL DEDICATED TO “TOPLICA UPRISING”
90 Ивана Цветковић, ПРОЈЕКАЗ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ СПОМЕНИЧКЕ ЦЕЛИНЕ НА ЦЕНТРАЛНОМ ТРГУ У ПРЕШЕВУ / Ivana Cvetković, REHABILITATION OF MEMORIAL COMPLEX AT THE CENTRAL SQUARE IN PREŠEVO

Актуелности / News

93 Ђорђе Стошић, ЈУБИЛЕЈ ЗАВОДА ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ - “50 ГОДИНА РАДА” / Đorđe Stošić, JUBILEE OF THE INSTITUTE FOR CULTURAL HERITAGE PRESERVATION NIŠ - “50 YEARS”
94 Елена Васић Петровић, ФОНДАЦИЈА АРХИТЕКТА АЛЕКСАНДАР РАДОВИЋ / Elena Vasić Petrović, ARCHITECT ALEKSANDAR RADOVIĆ FOUNDATION
95 Ђорђе Стошић, ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ, ПРОМОЦИЈЕ И ИЗЛОЖБЕ НИШКОГ ЗАВОДА У 2016. ГОДИНИ / Đorđe Stošić, PRESENTATIONS, PROMOTIONS AND EXHIBITIONS
98 Ивана Цветковић, ИНФОРМАЦИОНА ПЛАТФОРМА ЗА СКЛАДИШТЕЊЕ И УПРАВЉАЊЕ ДОКУМЕНТАЦИЈОМ О НЕПОКРЕТНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА / Ivana Cvetković, INFORMATION PLATFORM FOR STORING AND MANAGING DATA ON IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE
100 Елена Васић Петровић, “БРЕНДИРАЊЕ НАСЛЕЂА” - АТИНА, 2016. / Elena Vasić Petrović, Branding Heritage Assets - ATHENS, 2016
101 Данијела Младеновић, ПОСЕТА СРПСКИХ АРХИТЕКТА СЛОВЕНИЈИ И АУСТРИЈИ / Danijela Mladenović, A VISIT OF SERBIAN ARCHITECTS TO SLOVENIA AND AUSTRIA

In memoriam

Слика 1. Грађевина са октогоном
у току ископавања,
фотографија: З. Радосављевић, 2016.

ГРАЂЕВИНА СА ОКТОГОНОМ У ГРАДСКОМ ПОЉУ, НИШ – ИЗВЕШТАЈ О АРХЕОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА У 2016. ГОДИНИ

Гордана Јеремић, Владимир П. Петровић

*BUILDING WITH THE OCTAGON IN THE "CITY FIELD", NIŠ - A REPORT ON ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN 2016
Gordana Jeremić, Vladimir P. Petrović*

Од оснивања средином I века после Христа, Наисус је био војна база, седиште војних заповедника, административно и економско средиште шире области. Цивилно насеље стекло је муниципални статус вероватно у доба Марка Аурелија, у време маркоманских ратова. Град је лежао на чворишту трансбалканских римских путева који су кроз Наисус водили у пет главних праваца: према северу ка Виминацијуму (Viminacium) и Сингидунуму (Singidunum); према истоку ка Сердици (Serdica - Софија), Филипопољу (Philippopolis - Пловдив) и Константинопољу (Constantinopolis - Цариград); према североистоку ка Подунављу и Рациарији (Ratiaria, Арчар у Бугарској); према југу ка Скупима (Scupi - Скопље), Тесалоници (Thessalonica - Солун) и Егејском мору; према југозападу ка Лисусу на Јадранској обали (Lissus - Љеш у Албанији). Та чињеница, као и околност да је овде рођен и васпитаван Константин Велики, који је овај град величанствено украсио (magnifice ornavit), допринела је да се Наисус чешће помиње у вези са проласком или боравком римских царева. У касноантичким изворима име града интензивно се јавља још од 269. године, када је Клаудије II овде победио Готе. Чак се сматра да је Клаудије, по овој битки назван Готски (Gothicus), однео победу захваљујући добром познавању терена, будући да је

пореклом из Дарданије, можда баш из ових крајева. Повезаност цара Константина са Наисусом потврђује и Стефан Византинац, који за овај град каже да је царева задужбина, оно што је он саградио, створио. Извесно је да је Константин често боравио у свом родном Наисусу. О томе сведочи више едиката потписаних у овом граду између 315. и 339. године, како је забележено у Теодосијевом кодексу. Из истог извора сазнајемо и за боравак његових синова Констанција и Констанса, 340. године. Две деценије касније, из Наисуса, у коме се дуже задржао (361. године), Јулијан Отпадник шаље посланице римском сенату, Атини и другим грчким градовима, објашњавајући своју политику и тражећи нове присталице. Амијан Марцелин нас обавештава о Валентинијановој посети Наисусу. То је вероватно било 364. године, када су двојица царева, Валенс и Валентинијан, у овом граду потписали више едиката. Да је Наисус задржао везу са царском породицом и знатно касније могло би да се закључи из податка да одавде води порекло и цар Констанције III (425), супруг Гале Плацидије и отац Валентинијана III. Имајући на уму наведене податке, намеће се питање где су боравили римски цареви приликом задржавања у Наисусу: у посебно саграђеној палати, у резиденцији неког високог

чиновника или у вили која је могла да прими угледне госте. Једина грађевина која је до данас само делимично позната, а која је могла бити коришћена у резиденцијалне сврхе јесте објект са октогоном у Градском пољу, помало издвојен од средишта касноантичког Наисуса (претпостављеног форума), како би се на основу блиских аналогија и могло очекивати. Истраживање једне од најзначајнијих и најрепрезентативнијих грађевина касноантичког Наисуса, подигнуте у близини градског административно-управног и сакралног језгра, представља изазов како за археологе различитих профила, тако и за историчаре архитектуре, историчаре уметности, конзерваторе, биофизичке антропологе, геофизичаре и друге специјалности. Грађевина са октогоном на Градском пољу у Нишу представља једну од најзначајнијих архитектонских целина касноантичког Наисуса. Објект, откривен земљаним радовима приликом изградње пешачке стазе између Техничких факултета и Тврђаве, током 1987-1988. године је систематски испитан у делу у ком је био угрожен. Истраживањима, спроведеним од стране Завода за заштиту споменика културе из Ниша, под руководством археолога Тонија Чершкова, констатовано је да су у питању

остасти, релативно добро очувани, веома репрезентативног објекта, са централном просторијом квадратног плана, са уписаним октогоном, око које су биле распоређене по две мање квадратне одаје. Све просторије имале су подно и зидно грејање и биле су украшене декоративном архитектонском мерменом пластиком, фреско-осликаним зидовима и полихромним геометријским подним мозаицима.

У току 2016. године ископавања ове грађевине (КП 1932, Градско поље, ГО Црвени крст), представљала су иницијална истраживања уочи покретања међународног српско-француског пројекта, интердисциплинарног карактера. Током прве две и по недеље месеца септембра обављена су сондажна ископавања на овом налазишту, уз учешће већег броја институција и сарадника. Радовима су руководили виши научни сарадници др Гордана Јеремић из Археолошког института, Београд, и др Владимир П. Петровић из Балканолошког института САНУ, док је координатор истраживања био конзерватор-саветник Тони Чершков из Завода за заштиту споменика културе Ниш. Учешће у радовима су узели сарадници Завода за заштиту споменика културе Ниш, два докторанда Универзитета у Бордоу (Université Bordeaux Montaigne) у име Института Озонијус (Institut Ausonius UMR 5607) и студенти историје Филозофског факултета у Нишу.

Отворена је сонда димензија 6,5 x 5,0 m на простору јужне шкарпе ископа из 1987-1988 и 2012. године, јужно од крајње

југоисточне просторије (VI) откривеног дела комплекса. Радило се на простору претпостављеног атријума, односно простора поплочаног масивним плочама од зеленог камена, чији су остаци поплочања – у комбинацији са мозаичким теписима, регистровани ранијим истраживањима испред улаза у октоagonalну просторију. Овогодишњим радовима су испитани делови слојева и нивоа из периода касне антике и ране Византије, који су остали очувани испод шкарпе. Ископавањима је делимично откривен још један улаз на источној страни, поред већ познатог у западном делу комплекса. Дошло се до сазнања да пиластародопека, који јетокком 2013. године конзервиран (зид 15), највероватније представља северни довратник једног ширег пролаза који је овом сондом делимично био обухваћен. Истраживањима је констатована кружна перфорација која је вероватно служила за дрвену осовину врата, позиционираних на источној фасади зида.

Приликом истраживања регистровани су бројни покретни налази, међу којима доминирају налази керамичких посуда. Највише је заступљена огњишна керамика (лонци, поклопци), а у нешто мањој мери трпезна (здеде, крчази, пехари) и амбалажна керамика (амфоре, питоси). У рановизантијском слоју доминирају и налази животињских костију, а регистровани су и налази од обрађених животињских костију и рогова. Забележени су налази стаклених рецепијената, као и значајна количина разнородног прозорског стакла.

У наредне четири године планиран је заједнички међународни пројекат археолошких истраживања античког Наисуса, између релевантних научно-истраживачких институција из Србије и Француске, те се надамо се да ћемо убрзо наћи одговоре на бројна и отворена питања у вези са значајем, карактером и урбаном структуром овог древног града.

Слика 2. Ниво поплочања атријума, фотографија: З. Радосављевић, 2016.